

กระบวนการเรียนรู้

วิธีคิดและการดำเนินชีวิตระหว่าง

บัณฑิตกับคนพาล

พระครูศรีปริยัติคุณากรณ์,ดร.

Ph.D. (Buddhist Studies) University of Delhi

๑. บทนำ

ในโอกาสงานพิธีประทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ประจำปี ๒๕๕๘ นี้ ขอแสดงความยินดีกับบัณฑิตทุกท่านที่มีความตั้งใจมุ่งมั่นและพากเพียรไม่ทอดทิ้งในการศึกษาอบรม ฝึกฝนพัฒนาตน จนกระทั่งประสบความสำเร็จได้เข้ารับปริญญาในครั้งนี้ และขออวยพรให้ท่านทั้งหลายมีความสุข เจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองในธรรม นำความรู้ความสามารถที่ได้ศึกษาฝึกฝนอบรมมาดีแล้วนั้น ไปใช้ บำเพ็ญประโยชน์ตนและสังคมบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม ช่วยกันสร้างความถูกต้องชอบธรรมให้เกิดขึ้นแก่ สังคมสมตามปรัชญาของมหาวิทยาลัยที่ว่า ความเป็นเลิศทางวิชาการตามแนวพระพุทธศาสนา

สภาวะการณ์ตามความเป็นจริงของสังคมมนุษย์เราทุกวันนี้ เป็นสังคมที่มีความขัดแย้ง แก่งแย่ง ช่างชิง และหลงอำนาจบ้าอำนาจ เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ด้วยเล่ห์เหลี่ยมหรือ เรียกภาษาชาวบ้านว่ากระล่อนปรนปลิ้นอย่างไม่ละอาย ประจบประแจง หน้าไหว้หลังหลอก เพื่อจะได้มี อำนาจ และเมื่อได้เป็นใหญ่ในกลุ่มเป็นผู้มีอำนาจแล้ว ก็ใช้กลไกแห่งอำนาจนั้นนำมาซึ่งผลประโยชน์ทั้งใน ทางตรงและทางอ้อม ให้แก่ตนเองและพวกพ้องด้วยวิธีการทั้งหยาบคายและแยบยลเจ้าเล่ห์

สิ่งที่ปรากฏต่อสายตาของเราทั้งหลายนี้ ทำให้นึกถึงเรื่องราวคล้ายกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตที่ปรากฏในมงคลสูตร แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ต่างมีความขัดแย้งทะเลาะวิวาทกันด้วยทิฐฐิอย่างรุนแรง เนื่องจากมีการถกเถียงกันด้วยปัญหาว่า “อะไรเป็นมงคล” ซึ่งเรื่องมีอยู่ว่า ในครั้งนั้นมวลมหาประชาชนในชมพูทวีปชุมนุมกัน ณ สถานที่ต่างๆ มีประตูเมือง ศาลาว่าราชการและที่ประชุมต่างๆ อภิปรายเล่าเรื่องของพวกพราหมณ์ เดียรถีย์ และนิครนถ์ เป็นต้น แต่ละเรื่องใช้เวลาเนิ่นนานราว ๔ เดือนจึงจบ มาถึงวันหนึ่งเรื่องมงคลเกิดขึ้นในที่ประชุมว่า “อะไรหนอเป็นมงคล รูปที่เห็นแล้วเป็นมงคล หรือเสียงที่ฟังแล้วเป็นมงคล หรือว่าอารมณ์ที่ทราบแล้วเป็นมงคล ใครเป็นผู้รู้จักมงคล”

ในคราวครั้งนั้นมีชายคนหนึ่งชื่อว่านายทิฐฐิมังคลิกะ ประกาศความเป็นปราชญ์ของตนว่า “ข้าพเจ้ารู้จักมงคล รูปที่เห็นแล้วเป็นมงคลในโลก รูปที่สมมติว่าเป็นมงคลยิ่ง ชื่อว่ารูปที่เห็นแล้ว กล่าวคือคนบางคนในโลกนี้ ลูกขึ้นแต่เช้าตรู่ เห็นนกแอนลมบ้าง มะตูมอ่อนบ้าง หยิงมีครรภ์บ้าง เด็กน้อยผู้ประดับประดาแล้วบ้าง หมอน้ำเต็มบ้าง ปลาตะเพียนสดบ้าง ม้าอาชาไนยบ้าง รถเทียมด้วยม้าอาชาไนยบ้าง โคอุสุภะบ้าง แมโคบ้าง โคแดงบ้าง หรือรูปที่เห็นเช่นนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้อื่น ซึ่งสมมติว่าเป็นมงคลยิ่ง นี้เรียกว่ารูปที่เห็นแล้วเป็นมงคล”¹

แต่มีชายอีกคนหนึ่งชื่อว่า สุตมังคลิกะ ไม่เห็นด้วยในความคิดนั้นจึงกล่าวแย้งว่า “จักขุหรือตาของคนเรานี้ ย่อมเห็นรูปที่สะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง น่าชอบใจบ้าง ไม่น่าชอบใจบ้าง หากว่ารูปที่ตาเห็นแล้วนั้นจะฟังเป็นมงคลไซ้ร ก็จะเป็นมงคลไปแม้ทั้งหมด เพราะฉะนั้นรูปที่เห็นแล้วจึงไม่เป็นมงคล เสียงที่ฟังแล้วต่างหากเป็นมงคล เสียงที่สมมติว่าเป็นมงคลยิ่ง ชื่อว่าสุตะ อย่างไรก็ตาม คนบางคนในโลกนี้ ลูกขึ้นแต่เช้า ได้ยินเสียงเช่นนี้ว่า เจริญแล้ว เจริญอยู่ เต็ม ขาว ใจดี สิริ เจริญด้วยสิริ วันนี้ ฤกษ์ดี ยามดี วันดี มงคลดี หรือเสียงที่สมมติว่ามงคลยิ่งอย่างใดอย่างหนึ่ง เสียงที่ได้ยินนี้ เรียกว่าสุตมงคล บางพวกก็ยอมรับคำของเขา บางพวกก็ไม่ยอมรับ พวกที่ไม่ยอมรับก็ขัดแย้งกับนายคนนี้

เหตุการณ์ประทะคารมในครั้งนั้นไม่ได้มีเพียงเท่านั้น หากแต่ยังมีชายอีกคนหนึ่งชื่อว่า มุตมังคลิกะ ได้กล่าววาทกรรมโต้แย้งทั้งสองคนว่า ท่านทั้งหลาย โดยแท้จริงแล้ว ขึ้นชื่อว่าหู ย่อมได้ยินเสียงดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ชอบใจบ้าง ไม่ชอบใจบ้าง หากว่า เสียงที่ผู้นั้นได้ยิน ฟังเป็นมงคลไซ้ร ก็จะเป็นมงคลทั้งหมดนะสิ เพราะฉะนั้น เสียงที่ได้ยินจึงไม่เป็นมงคล ก็แต่ว่าสิ่งที่ทราบแล้วต่างหากเป็นมงคล กลิ่นรสและโผฏฐัพพะ

---

¹ คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์, มงคลตัดที่ปณี แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ.๒๕๔๐, หน้า ๓.

สิ่งที่ฟังถูกต้อง ชื่อว่ามุตตะ อย่างไรเล่า คนบางคนตื่นลุกขึ้นแต่เช้าสูดกลิ่นดอกไม้มีกลิ่นดอกปทุมเป็นต้นบ้าง เคี้ยวไม้สีฟันขาวบ้าง จับต้องแผ่นดินบ้าง จับต้องข้าวกล้าเขียวบ้าง มูลโคสดบ้าง เต่าบ้าง งาบ้าง ดอกไม้บ้าง ผลไม้บ้าง ฉาบทาด้วยดินขาวโดยชอบบ้าง นุ่งผ้าขาวบ้าง โปกผ้าโปกขาวบ้าง ก็หรือว่าสูดกลิ่นลิ้มรส หรือถูกต้องไผ่ภูริทัตที่สมมติว่าเป็นมงคลยิ่งอย่างอื่นใด เห็นปานนั้น สิ่งดังกล่าวมานี้ เรียกว่ามุตมงคล บางพวกได้ฟังแล้วก็ยอมรับคำและแนวคิดของเขา บางพวกก็ไม่ยอมรับ

ในมวลมหาประชาชนทั้งสามพวกที่กล่าวมานั้น กลุ่มพวกที่มีนายทิฐุมังคลิกเป็นผู้นำ ก็ไม่อาจทำให้กลุ่มของสุตมังคลิกและมุตมังคลิกยินยอมได้ ทั้งสามก็สามฝ่ายนั้น ฝ่ายหนึ่งก็ทำอีกสองฝ่ายให้ยินยอมกันไม่ได้ บรรดามนุษย์เหล่านั้น พวกใดเห็นด้วยและยอมรับแนวคิดพร้อมวาทกรรมของนายทิฐุมังคลิกพวกนั้นก็ถือว่ารูปที่เห็นแล้วเท่านั้นเป็นมงคล พวกใดยอมรับแนวคิดและวาทกรรมของนายสุตมังคลิกและมุตมังคลิก พวกนั้นก็ถือว่าเสียงที่ได้ยินเท่านั้นเป็นมงคล สิ่งที่ได้ทราบเท่านั้น เป็นมงคล เรื่องการโต้เถียงขัดแย้งกันในมงคลปัญหานี้ปรากฏก็ก้องไปทั่วชมพูทวีป

ณ เวลานั้น มนุษย์ทั่วชมพูทวีปถูกแบ่งกันเป็นพรรคเป็นพวกๆ ต่างพากันคิดมงคลทั้งหลายว่าอะไรกันหนอเป็นมงคล แม้กระทั่งอารักษ์เทวดาของมนุษย์พวกนั้น ฟังเรื่องนั้นแล้ว ก็พากันคิดมงคลทั้งหลายเช่นเดียวกัน เหล่ากุมมเทวดาเป็นมิตรของเทวดาเหล่านั้น ฟังเรื่องจากอารักษ์เทวดานั้นแล้วก็พากันคิดมงคลอย่างนั้นเหมือนกัน อากาศัญญเทวดาเป็นมิตรของเทวดาเหล่านั้น จตุมหาราชิกเทวดาเป็นมิตรของอากาศัญญเทวดาเหล่านั้น โดยอุบายนี้ กระทั่งถึงอภินิหารเทวดาเป็นมิตรของสุทิสเทวดา ฟังเรื่องจากสุทิสเทวดานั้นแล้ว ก็ถือกันเป็นพวกๆ พากันคิดมงคลทั้งหลาย ด้วยอุบายอย่างนี้ การคิดมงคลได้เกิดไปในที่ทุกแห่งจนถึงหมื่นจักรวาล ก็การคิดมงคลเกิดขึ้นแล้ว แม้วินิจฉัยว่านี่เป็นมงคล นี่เป็นมงคล แต่ก็ยังไม่เด็ดขาด จึงตั้งอยู่นานถึง ๑๒ ปี ทั้งมนุษย์ทั้งเทวดาทั้งพรหมหมดด้วยกันเว้นพระอริยสาวกแตกแยกเป็น ๓ พวก คือทิฐุมังคลิกะ สุตมังคลิกะและมุตมังคลิกะ แม้แต่พวกหนึ่ง ก็ตกลงตามเป็นจริงไม่ได้ว่า นี่เท่านั้นเป็นมงคล สถานการณ์มงคลโกลาหล การแตกตื่นการแตกแยกทางความคิดเรื่องมงคลเกิดขึ้นแล้วในโลก

เมื่อเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พากันเลือกเฟ้นทำประชาบัติก็ยังไม่ได้มงคลทั้งหลาย เวลาผ่านไป ๑๒ ปี เทวดาชั้นดาวดึงส์คบหาสมาคมกัน ก็ช่วยกันคิดอย่างนี้ว่า เจ้าของเรอนก็เป็นหัวหน้าของคนภายในเรอน เจ้าของหมู่บ้านก็เป็นหัวหน้าของชาวหมู่บ้าน พระราชาก็เป็นหัวหน้าของมนุษย์ทั้งหลาย ท้าวสักกะจอมทวยเทพพระองค์นี้ ก็เป็นผู้เลิศประเสริฐสุดของพวกเรา คือเป็นอธิบดีของเทวโลกทั้งสองคือชั้นจาตุมหาราชิกและดาวดึงส์ ด้วยบุญ เดช อีสริยะ ปัญญา เพราะฉะนั้นพวกเราจะฟังพากันไปทูลถามความข้อนี้ กะท้าวสักกะจอมทวยเทพเถิด เทวดาเหล่านั้นก็พากันไปยังสำนักท้าวสักกะ แล้วยืน ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง ทูล

ว่า ขอประทานพระวโรกาส พระองค์ผู้นิรทุกข์ โปรดทรงทราบเถิด บัดนี้ มงคลปัญหาได้เกิดขึ้นแล้ว พวกหนึ่งกล่าวว่า รูปที่เห็นเป็นมงคล พวกหนึ่งกล่าวว่า เสียงที่ได้ยินเป็นมงคล พวกหนึ่งกล่าวว่าสิ่งที่ทราบแล้วเป็นมงคล บรรดาท่านเหล่านั้น พวกข้าพระบาทและพวกอื่นยังไม่ได้ช้อยุติ ขอพระองค์โปรดทรงพยากรณ์ตามเป็นจริง แก่พวกข้าพระบาทด้วยเถิด

โดยปกติ ท้าวสักกะเทวราช ทรงมีปัญญา แต่ครั้งนี้ตรัสว่า เรื่องมงคลนี้เกิดขึ้นที่ไหนก่อนเล่า

ทูลว่า ข้าแต่เทวราช พวกข้าพระบาทฟังคำของพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราช ต่อจากนั้น พวกเทวดาจาตุมหาราชก็ฟังคำของพวกอากาศัญญูเทวดา พวกอากาศัญญูเทวดาฟังคำของพวกภุมมเทวดา พวกภุมมเทวดาฟังคำของเทวดาผู้รักษามนุษย์ พวกเทวดาผู้รักษามนุษย์กล่าวว่า เรื่องมงคลเกิดขึ้นในมนุษย์โลก

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพตรัสถามจอมเทวดาเหล่านั้นว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ไหน เทวดาทันหลายทูลว่า ประทับอยู่ในมนุษย์โลก พระเจ้าข้า

ตรัสถามว่า ใครได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นแลหรือ ทูลว่า ไม่มีใคร พระเจ้าข้า

ตรัสว่า ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ ทำไมหนอ ท่านทั้งหลายจึงมาทั้งดวงไฟเสียแล้วมาตามไฟต่อจากแสงหิ่งห้อย เพราะเหตุใดท่านทั้งหลายจึงมาล่องเลยพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงแสดงมงคลไว้ไม่เหลือเสียเล่า ยังเข้าใจว่าควรจะได้ถามเรา มาเกิดท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย เราจะทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น พวกเราคงจักได้การพยากรณ์ปัญหาอันมีสิริแน่แท้ จึงมีเทวโองการใช้เทพบุตรองค์หนึ่งว่า ท่านจงไปทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด

เทพบุตรองค์นั้นแต่งองค์ด้วยเครื่องอลังการ อันเหมาะแก่ขณะนั้น รุ่งโรจน์ดุจสายฟ้าแลบ มีหมู่เทพแวดล้อม ไปยังพระเชตวันมหาวิหาร ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วยืน ณ ที่สมควรส่วนหนึ่ง เมื่อทูลถามมงคลปัญหา จึงกล่าวเป็นคาถาว่า พหู เทวา มนุสสา จ เป็นต้น นี่เป็นมูลเหตุเกิดมงคลปัญหา

เหล่าเทวดาและมวลมหาประชามนุษย์ต่างก็หาข้อสรุปที่จะยุติปัญหาไม่ได้ว่า “อะไรเป็นมงคล” จนทำให้เกิดการแตกแยกทางความคิดแบ่งแยกออกเป็นหลายพรรคหลายพวก ในที่สุดก็พากันมาทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์จึงตรัสมงคล ๓๘ ประการ ซึ่งเริ่มต้นด้วย อเสวนา จ พาลานํ ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา เป็นต้น

๒. คบคนพาลพาลพาไปหาอะไร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสมงคลข้อที่แรกว่า การไม่คบคนพาล เป็นมงคล พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า การไม่คบ หมายถึง ความไม่มีคนพาลนั้นเป็นเพื่อน ความไม่เข้าพวกด้วยกับคนพาลนั้น ผู้ประกอบด้วยยอกุศลกรรมบถ ๑๐ มีปาณาติบาตเป็นต้น ชื่อว่าคนพาล² ที่ท่านกล่าวว่าคนพาล เพราะไม่ใช่น้อยหรือไม่ได้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ดังที่กล่าวไว้ในอรรถกถาว่า “ชนเหล่าใด เป็นอยู่ ดำรงชีพอยู่ ด้วยอาการสักแต่ว่าลมหายใจเข้าออก หาใช่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอันประเสริฐไม่ เหตุนั้นชนเหล่านั้น จึงชื่อว่าพาล”³

ในสังคมปัจจุบันนี้เราแยกแยะกันไม่ค่อยออกว่า ใครเป็นคนพาล ใครเป็นบัณฑิต ใครเป็นคนชั่ว ใครเป็นคนดี เพราะว่าส่วนมากที่เราพบกันต่อหน้าก็เห็นว่าเป็นคนดี พุดจาดี มีเหตุมีผล น่าเชื่อถือ แต่พอลับหลังเวลาผ่านไปไม่นานนักกลับกลายเป็นคนละอย่าง บางรายแต่งตัวดี ทำที่สง่า บางทีสวมเครื่องแบบ น่าเกรงขาม นั่งขับรถราคาแพงๆ แต่มาทราบทีหลังว่าเป็นโจรผู้ร้ายก็มีมาก เหมือนคำกล่าวที่ว่าโลกนี้คือละคร ซึ่งเป็นคำกล่าวที่ใกล้ความจริงมาก เพราะโลกนี้เหมือนละครโรงใหญ่ คนทั้งหลายที่อยู่บนโลกนี้ต่างก็เป็นตัวแสดงเป็นนักแสดงที่สามารถแสดงได้อย่างสมบทบาท แต่ละคนก็สวมหน้ากากเข้าหากัน เราจะสามารถรู้จักเขาจริงได้ก็ตอนที่เขาถอดหน้ากากออก ซึ่งก็ต้องใช้เวลาเป็นเครื่องพิสูจน์

ในมงคลสูตรได้กล่าวถึงลักษณะของคนพาลและบัณฑิตเพื่อเป็นเครื่องมือให้เราได้ใช้พิจารณาแยกแยะว่าใครคือคนชั่ว ใครคือคนดี ใครเป็นคนพาล ใครเป็นบัณฑิต โดยแสดงวิธีสังเกตคนพาลและบัณฑิตตามลักษณะดังนี้

ลักษณะของคนพาล พึงทราบด้วยอำนาจทุจริตมีความคิดเรื่องที่ดีชั่วเป็นต้น คนพาล แม้เมื่อคิดย่อมคิดแต่เรื่องที่คิดชั่ว ด้วยอำนาจความโลภเพ่งเล็งอยากได้ ความพยาบาทคิดร้ายปองร้าย และความเห็นผิดถ่างเดียว คนพาล แม้เมื่อพูด ก็พูดจำเพาะแต่คำที่ชั่ว โดยวจีทุจริตมีการพูดเท็จโกหกเป็นต้น แม้เมื่อทำ ก็ทำเฉพาะแต่กรรมที่ทำชั่ว ด้วยกายทุจริตมีปาณาติบาตและเบียดเบียนเป็นต้น เพราะฉะนั้น

---

² คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์, มังคลัตถปิณี แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ.๒๕๔๐, หน้า ๒๐.

³ ปรมัตถโชติกา ขุททกปาฐวัดถนนา ๑๓๗.

ทุจริตทั้งหลายคือคิดชั่วพูดชั่วและทำชั่วของเขา ท่านจึงเรียกว่าเป็น พาลลักษณะ พาลนิमित และเรียกว่า เป็นพาลापทาน เพราะคนพาลประพฤติไม่ขาด⁴ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พาลลักษณะ พาลนิमित พาลापทานของคนพาล ๓ ประการเหล่านี้ ๓ ประการอะไรบ้าง ภิกษุทั้งหลาย คนพาลในโลกนี้ ย่อมเป็นผู้คิดแต่เรื่องที่เกิดชั่ว พูดแต่คำที่ชั่ว ทำแต่กรรมที่ชั่ว”⁵

๓. บัณฑิตคือใคร

คำว่า “บัณฑิต” ในทางโลกหรือภาษาชาวบ้านทั่วไป คือ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี “มหาบัณฑิต” ระดับปริญญาโท และ “ดุขติบัณฑิต” ระดับปริญญาเอก แต่ความหมายของคำว่า บัณฑิต ในภาษาธรรมหรือทางพระพุทธศาสนานั้น นักปราชญ์ท่านอธิบายไว้ว่า “ผู้ประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ มีเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นต้นเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ชื่อว่า บัณฑิต อีกประการหนึ่ง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธะ พระมหาสาวกของพระตถาคตเหล่าอื่น ครูสุเนตต์ และอกิตติดาบสเป็นต้น ในอดีตกาล พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต ท่านเหล่านั้นแม้ทั้งหมด เรียกว่าบัณฑิต เพราะดำเนินในประโยชน์ทั้งหลายด้วยปัญญาคติ”⁶

ส่วนลักษณะของบัณฑิต มีอธิบายว่าด้วยสุจริตมีความคิดเรื่องที่ดีดีเป็นต้น ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตลักษณะ บัณฑิตนิमित บัณฑิตापทาน ของบัณฑิต ๓ ประการเหล่านี้ ๓ ประการอะไรบ้าง ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตในโลกนี้ ย่อมเป็นผู้คิดแต่เรื่องที่ดีดี พูดแต่คำพูดที่ดี และทำแต่กรรมที่ดี”⁷

ในมงคลสูตรที่ปณี กล่าวอธิบายลักษณะของบัณฑิตโดยสรุปว่า

---

⁴ คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์, มังคลัตถที่ปณี แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ.๒๕๔๐, หน้า ๒๑.

⁵ พาลบัณฑิตสูตร อุปรินิฉนตสภ.

⁶ คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์, มังคลัตถที่ปณี แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ.๒๕๔๐, หน้า ๒๑-๒๒.

⁷ ม. ช. ๑๔/๓๒๑.

สุจินตจินต (คิดแต่เรื่องที่ดี)

สุภาสิตภาสี (พูดแต่คำที่พูดดี)

สุกตกมการี⁸ (ทำแต่กรรมที่ทำได้)

๔. คนที่ควรคบและไม่ควรคบ

เมื่อเราได้ทราบอย่างแน่ชัดแล้วว่า ใครเป็นคนพาล ใครเป็นบัณฑิต อีกทั้งเข้าใจลักษณะของคนพาลและบัณฑิตอย่างชัดเจนแล้ว ก็คงตัดสินใจได้ว่า ควรคบบัณฑิต และที่สำคัญตัวเราเองต้องพยายามฝึกฝนอบรมปฏิบัติตนให้เป็นบัณฑิต ด้วยคุณลักษณะและคุณธรรมคือ คิดแต่เรื่องที่ดี พูดแต่คำพูดที่ดี และทำแต่กรรมที่ดี ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า “ในคนพาลและบัณฑิตทั้ง ๒ พวกนั้น พวกบัณฑิตเท่านั้นควรคบ พวกคนพาลไม่ควรคบ เพราะพวกคนพาลเป็นเช่นกับปลาเน่า ผู้ที่คบกับคนพาลนั้นก็เหมือนกับใบไม้ห่อปลาเน่า ถึงความเป็นผู้วิญญูชนทั้งหลายควรทิ้งและเกลียดชัง ส่วนบัณฑิต เป็นเช่นกับของหอมมีกฤษณาและมาลาเป็นต้น ผู้ที่คบกับบัณฑิตนั้นก็เช่นกับใบไม้ที่พันของหอม ถึงความเป็นผู้ควรสรรเสริญและพอใจของวิญญูชนทั้งหลาย”⁹

การคบหาสมาคมกับกลุ่มคนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ พระพุทธองค์ตรัสว่าการคบเพื่อนที่ดีที่เรียกว่า กัลยาณมิตร เปรียบเหมือนแสงอรุณของดวงอาทิตย์ กล่าวคือ การได้กัลยาณมิตรหรือการคบบัณฑิตนั้น มีความสำคัญเป็นอันมากพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นก่อนเป็นบุพนิมิต ฉันทใด ความมีกัลยาณมิตรเป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตในการเกิดขึ้นแห่งอัฐรังคิกรมรรคแก่ภิกษุ ฉันทนั้น”¹⁰ หมายความว่า เมื่อ

---

⁸ มงคลสูตรที่ปณี ปฐม ภาค, หน้า 15.

⁹ คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์, มงคลสูตรที่ปณี แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. ๒๕๔๐, หน้า ๒๔.

¹⁰ ส. ม. ๑๙/๑๒๙/๓๖.

ดวงอาทิตย์จะขึ้นมามีแสงเงินแสงทองขึ้นมาก่อน ซึ่งแสดงว่าดวงอาทิตย์กำลังจะขึ้นแล้ว การคบ
กัลยาณมิตรก็แสดงว่าผู้นั้นจะได้พบอัฐฐังคิกรมรรคคือมรรค ๘ จะบังเกิดขึ้นแก่ผู้นั้นแล้ว

๕. อภิตติบัณฑิตไม่ขอพบคนพาล

เมื่อกล่าวถึงคนที่ควรคบและไม่ควรคบหาสมาคมด้วยนี้ มีเรื่องราวของบุคคลผู้หนึ่งที่นำศึกษา
และน่าสนใจ เนื่องจากมีประเด็นแง่คิดสำคัญที่สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เพราะเหตุใดท่านจึง
ปรารถนาว่าขออย่าได้พบคนพาล ทั้งๆ ที่ขณะนั้นท่านดำเนินชีวิตอยู่ในป่าที่แห้งแล้งทุกข์ยากลำบากใน
เรื่องความเป็นอยู่และอาหาร ท่านได้รับพรจากท้าวสักกะเทวราช ซึ่งท่านสามารถขอความอุดมสมบูรณ์
ความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตหรือแม้แต่จะปรารถนาเป็นใหญ่สมบูรณ์อย่างท้าวสักกะก็ได้

เรื่องราวที่นำมาเป็นกรณีศึกษานี้คือเรื่องของ อภิตติบัณฑิต ผู้เป็นบุตรของพราหมณ์มหาศาลผู้มี
สมบัติ ๘๐ โกฎิ ในกรุงพาราณสี เมื่อมารดาบิดาตายแล้ว ได้ละสมบัติทั้งปวงบวชเป็นฤๅษี มาถึงกปีพรัฐ
โดยลำดับ อยู่ในสวนใกล้กปีพรัฐ ปฏิบัติธรรมยังฉานและอภิญญาให้บังเกิดแล้ว เหาะมาทางอากาศลงที่
เกาะไม้หมากเฒ่า ใกล้เกาะไม้กาะทิง อาศัยต้นหมากเฒ่าใหญ่แล้วสร้างบรรณศาลาอยู่ที่เกาะนั้น ท่านมิได้
ไปในที่ไหนเลย เพราะเป็นผู้มักน้อย ในฤดูต้นไม้นั้นมีผล ก็ฉันผล ในฤดูมีแต่ใบ ก็ฉันใบที่นิ่งด้วยน้ำ อาสน์
ของท้าวสักกะเทวราช ได้ร้อนเพราะเดชแห่งศีลของท่านท้าวสักกะ ทรงทราบเหตุนี้แล้ว ทรงแปลงเพศ
เป็นพราหมณ์ ได้เสด็จไปยื่นทำเป็นเหมือนขออยู่ในที่นั้น พระดาบสนิ่งใบหมากเฒ่าปลงลงจากเตาแล้วนั่ง
อยู่ที่ประตูบรรณศาลา ด้วยตั้งใจว่า "จะฉันใบหมากเฒ่าที่เย็นแล้ว" เห็นพราหมณ์นั้นก็ดีใจ ใส่ใบหมากเฒ่า
ลงในภาชนะภิกษาของพราหมณ์นั้น ไม่เหลือไว้สำหรับตนเลย ไม่แสวงหามาใหม่ ยังอัตภาพให้เป็นไป
ด้วยสุขอันเกิดแต่ปิตเทานั้น แม้ท้าวสักกะทรงรับในหมากเฒ่าที่นั้นแล้ว เสด็จไปหน้อยหนึ่งก็หายไป ท้าว
สักกะเสด็จไปโดยอุบายนั้น เป็นเวลา ๓ วัน แม้พระดาบสก็ได้ให้อาหารทั้งหมดแก่ท้าวเธอ ตลอดทั้ง ๓ วัน
ตนเองได้อุดอาหารแล้ว ต่อมาในวันที่ ๓ ท้าวสักกะทรงเลื่อมใสได้ประทานพรแก่ท่าน พระดาบสเมื่อจะรับ
พร จึงกล่าวคาถานี้ ในอภิตติชาดก เตรสนิบาต ว่า

"ขอข้าพเจ้า อย่าฟังได้เห็น อย่าฟังได้ยินคนพาล

และอย่างฟังอยู่ร่วมกับคนพาล อย่าฟังทำ

และอย่าพึงพอใจการสนทนาปราศรัยกับคนพาล"¹¹

นี้ว่า
ท้าวสັกกะทรงสดับคำนั้นแล้ว เมื่อจะตรัสถามถึงเหตุในการไม่ขอพบคนพาลกะท่าน จึงตรัสคาถา

"ท่านกัสสปะ คนพาลได้ทำอะไรทำอะไรให้แก่ท่าน ?

ขอท่านจงบอกเหตุ ท่านกัสสปะ เพราะอะไร ?

ท่านจึงไม่อยากพบคนพาล"

มีอรรถาธิบายเพิ่มเติมในคำถามนี้นี้ว่า มารดาหรือบิดาของท่านถูกคนพาลฆ่า ก็หรือว่าคนพาลได้
ทำความเสียหายอะไรอื่นแก่ท่านหรือ ?

ท่านดาบส เมื่อจะทูลเหตุแก่ท้าวสັกกะนั้น จึงกล่าวว่า

"คนพาลมีปัญญาโหด ย่อมแนะนำสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ

ประกอบในสิ่งที่ไม่ใช่ฐานะ

การแนะนำชั่ว เป็นความดีของคนพาล

คนพาลแม้ผู้อื่นพูดดีก็กลับโกรธ

เขาไม่รู้จักอุบายสำหรับแนะนำ เพราะฉะนั้น การไม่พบคนพาลนั้นเสียได้ จึงดีนัก"

พระดาบส เมื่อจะรับพรข้ออื่นอีก จึงกล่าวว่า

"ขอข้าพเจ้า พึงพบแต่บัณฑิต

พึงได้ยินบัณฑิต และพึงได้อยู่ร่วมกับบัณฑิต

พึงทำ และพอใจการเจรจาปราศรัยกับบัณฑิต"

ท้าวสັกกะ ตรัสถามว่า

"ท่านกัสสปะ บัณฑิตได้ทำอะไรให้แก่ท่านเล่า ?

ขอท่านจงบอกเหตุ ท่านกัสสปะ เพราะเหตุไร ? ท่านจึงอยากพบแต่บัณฑิต."

พระดาบส ตอบว่า

"บัณฑิตย่อมไม่แนะนำสิ่งที่มีควรแนะนำ

ไม่ประกอบในสิ่งที่มีใช้ธุระ

การแนะนำดี เป็นความดีของบัณฑิต

บัณฑิตนั้นอันผู้อื่นว่ากล่าวโดยดีย่อมไม่โกรธ

ท่านรู้ทั่วถึงอุบายสำหรับแนะนำ การสมาคมกับบัณฑิตนั้น จึงเป็นความดี"

๖. บทสรุป

ความแตกต่างระหว่างคนพาลกับบัณฑิต ถึงแม้ว่าในสังคมยุคปัจจุบันนี้ จะมีความสับสนพิจารณาตัดสินใจยากแยกแยะกันไม่ค่อยออก เนื่องจากทั้งคนพาลและบัณฑิตต่างก็เป็นคนเหมือนกัน ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมเช่นเดียวกัน และที่สำคัญคือในคนๆ เดียวกันนั่นเอง บางเวลาก็เป็นคนพาลบางเวลาก็เป็นบัณฑิต ผู้ที่อาการหนักยิ่งกว่านั้นคือตนเองเป็นคนพาลแต่เข้าใจว่าเป็นบัณฑิต ส่วนมากคนพาลประเภทนี้จะคิดเอาเองว่าตนเองฉลาดที่สุดรู้ทุกอย่างเก่งทุกอย่างแล้วมองว่าคนอื่นๆ โง่กว่าตน ไม่มีความรู้เท่าตนทั้งๆ ที่เวลาเรียนหนังสือก็ตกแล้วตกอีก คนบางคนเป็นเหมือนนักแสดงที่เสแสร้งแกล้งทำได้ดีสมบทบาท ทำให้เราเห็นและเชื่อว่าเป็นจริงเป็นจังอย่างที่เขาวางท่าวางมาด อีกทั้งพูดจาดีมีหลักมีเกณฑ์น่าเชื่อถือ แต่การกระทำไม่ได้เป็นเหมือนอย่างที่พูด การพูดนั้นดูทำทีว่าเป็นบัณฑิต แต่แฝงไปด้วยความคิดชั่วร้าย แท้จริงการพูดโน้มน้าวให้คนอื่นชอบพอใจสนใจได้นั้นไม่ได้เป็นตัวตัดสินชีวิตว่าเป็นบัณฑิตแต่อย่างใด

พฤติกรรมที่เป็นตัวบ่งชี้ให้ทราบว่าใครคือคนพาลและบัณฑิต มีคุณสมบัติคุณลักษณะเป็นเกณฑ์กำหนดว่า คนพาล เพราะไม่เป็นอยู่หรือไม่ได้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา คนพาล ประพฤติทุจริต คนพาลมีปัญหาโหด ย่อมแนะนำสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ ประกอบในสิ่งที่ไม่ใช้ธุระ การแนะนำชั่วเป็นความดีของคนพาล คนพาลแม้ผู้อื่นพูดดีๆ ก็กลับโกรธ เป็นต้น

บัณฑิต คือ ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีความยุติธรรม มีน้ำใจเป็นธรรม มีเหตุผล ประพฤติสุจริต คือ ย่อมเป็นผู้คิดแต่เรื่องที่ดี คิดดี พูดดี ทำดี และทำแต่กรรมที่ดี

ดังนั้น สังคมใดที่มีบัณฑิตอยู่ร่วมกันมากๆ หรือแต่ละคนในองค์กรนั้นๆ พยายามลดมานะ ละภักดิ์ ลดความเห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว อย่างมุ่งแต่จับผิดคนอื่นและเอาเปรียบคนอื่น รู้จักกฎ กติกา มารยาท ฝึกตนให้เป็นบัณฑิตด้วยคุณธรรม คือ คิดดี พูดดี และทำดี ที่เป็นความดีสากลไม่ใช่ดี เฉพาะตนหรือกลุ่มพวกของตนเท่านั้น สังคมนั้นๆ ก็จะอยู่กันอย่างอบอุ่น ยุติธรรมจริงใจด้วยรัก สามัคคี และมีความสงบสันติสุขเป็นที่หวัง แต่ถ้าไม่เป็นเช่นนั้นก็จะตรงกันข้าม

แหล่งข้อมูลอ้างอิง

๑. คณะกรรมการแผนกตำรา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, มงคลดลทีปนี แพล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ.๒๕๔๐.
๒. คณะกรรมการแผนกตำรา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, มงคลดลทีปนี ปฐโม ภาโค, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ.๒๕๔๐.
๓. พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถาน <<http://lexitron.nectec.or.th>> วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗.
๔. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาวิทยาลัย วิทยาลัย เล่มที่ ๓๔, พ.ศ.๒๕๒๕.
๕. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระไตรปิฎกมหาวิทยาลัย, ปรมัตถโชติกาอรรถกถาขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ เล่ม ๑ ภาค ๑.
๖. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, กรุงเทพมหานคร, พ.ศ.๒๕๕๐.